

BARBARA KALINOWSKA-WITEK

ZWIĄZEK ZAWODOWY NAUCZYCIELSTWA POLSKICH SZKÓŁ ŚREDNICH (1921-1930) WOBEC PROBLEMÓW MATERIALNYCH NAUCZYCIELI W II RZECZYPOSPOLITEJ

W okresie II Rzeczypospolitej wieloletnie zacofanie gospodarcze kraju, będące pozostałością okresu zaborów, oraz kryzys ekonomiczny z przełomu lat dwudziestych i trzydziestych spowodowały, że nie wystarczało środków na zaspokojenie istotnych potrzeb społecznych. Jedną z najważniejszych była kwestia odbudowy szkolnictwa oraz stworzenia spójnego systemu oświatowego. Wymagało to znacznych nakładów finansowych, co przekraczało możliwości odradzającej się Polski¹. Państwo nie mogło przejąć wszystkich istniejących szkół prywatnych oraz zapewnić wynagrodzenia ze swojego budżetu ich pracownikom. Znaczna część nauczycieli była więc zależna finansowo od prywatnych właścicieli, którzy z różnych powodów dość często nie wywiązywali się ze swoich obowiązków. Wynagrodzenie nauczycieli zatrudnionych w szkołach państwowych też nie zawsze odpowiadało ich oczekiwaniom². W obronie interesów pracowników oświaty stawały organizacje nauczycielskie. Jedną z nich był Związek Zawodowy Nauczycielstwa Polskich Szkół

Dr hab. BARBARA KALINOWSKA-WITEK – adiunkt Zakładu Historii Wychowania i Pedagogiki Porównawczej w Instytucie Pedagogiki UMCS; adres do korespondencji: ul. Narutowicza 12, 20-004 Lublin; e-mail: barbara.kalinowska-witek@poczta.umcs.lublin.pl

¹ F. ŚLIWIŃSKI, *Organizacja władz szkolnych i szkolnictwa wszystkich stopni w Polsce odrodzonej*, Lwów–Warszawa: Książnica Atlas 1929, s. 10; W. ROSZKOWSKI, *Historia Polski 1914-2001*, Warszawa: Wyd. PWN 2001, s. 64-65; J. SZAFRAN, *Dla dobra polskiej szkoły. Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych i jego funkcje społeczno-oświatowe w Drugiej Rzeczypospolitej*, Poznań: Wyd. Poznańskie 2010, s. 13-27, 31-32.

² J. SADOWSKA, *Ku szkole na miarę Drugiej Rzeczypospolitej*, Białystok: Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku 2001, s. 50-53; T. GUMUŁA, S. MAJEWSKI, *Prywatne szkolnictwo średnie ogólnokształcące w Drugiej Rzeczypospolitej – organizacja i zasięg społecznego oddziaływania*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 36(1994), s. 114, 119, 139.

Średnich (ZZNPSŚ). Związek jako samodzielna organizacja działał do połowy 1930 r., w lipcu tego roku połączył się ze Związkiem Nauczycielstwa Polskich Szkół Powszechnych, tworząc Związek Nauczycielstwa Polskiego. W nowym Związku nauczyciele szkół średnich utworzyli autonomiczną Sekcję Szkolnictwa Średniego, przestali więc być odrębną organizacją nauczycielską³.

ZADANIA ZWIĄZKU ZAWODOWEGO NAUCZYCIELSTWA POLSKICH SZKÓŁ ŚREDNICH

ZZNPSŚ przez ponad 10 lat był właściwie jedynym związkiem zawodowym, zrzeszającym nauczycieli szkół średnich⁴. Powstał w 1919 r., a jego głównym celem miało być „podniesienie stopy życia nauczyciela, przez zmniejszenie mu trosk materialnych”⁵. Do głównych zadań ZZNPSŚ należała „obrona praw materialnych i moralnych nauczyciela, jako pracownika szkolnego i jako obywatela Państwa”, dlatego Zarząd Główny Związku kładł szczególny nacisk na „obronę stanowiska nauczyciela w szkole i w społeczeństwie”⁶. W 1919 r. powstała też druga ogólnopolska organizacja grupująca nauczycieli szkół średnich – Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych (TNSW)⁷. Zarząd Główny ZZNPSŚ postanowił zająć się sprawami zawodowymi i bytowymi nauczycieli, a Towarzystwu pozostawił kwestie pogłębiania wiedzy pedagogicznej nauczycieli oraz działalność kulturalno-oświatową

³ Szerzej na ten temat: B. GRZEŚ, *Związek Nauczycielstwa Polskiego. Od korzeni po współczesność*, Warszawa: Wyd. ZG ZNP 2000, s. 41-42; A. CIEŚLA, *Związek Nauczycielstwa Polskiego w województwie warszawskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, Toruń: „Adam Marszałek” 2000, s. 57-59; B. KALINOWSKA-WITEK, *Dla dobra szkoły i „dla dobra służby”... Kwestie ustrojowe szkolnictwa i sprawy zawodowe nauczycieli w czasopiśmie Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych oraz Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich (1918-1939)*, Lublin: Wyd. UMCS 2016, s. 116-123.

⁴ W tym okresie działała również druga ogólnopolska organizacja, grupująca nauczycieli szkół średnich – Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych. Nie był to jednak związek zawodowy sensu stricto, chociaż jednym z jego zadań była również troska o zapewnienie nauczycielom godnych warunków życia i pracy. Por. J. SZAFRAN, *Dla dobra polskiej szkoły*, s. 135-145.

⁵ Archiwum ZG ZNP, sygn. 27, druk ulotny.

⁶ b.r., *Deklaracja Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich*, „Ogniwo” 1922, nr 4, s. 1.

⁷ AAN, *TNSW 1919-1939*, nr zesp. 73, *Inwentarz TNSW z lat 1919-1939*, s. 1.

wą⁸. Następne lata pokazały, że w praktyce rozdzielenie tych zadań nie było możliwe, gdyż położenie materialne nauczycieli i warunki ich pracy zależały nie tylko od sytuacji gospodarczej kraju, ale też od poziomu wykształcenia pedagogów i rozwiązań prawnych związanych z ustrojem szkolnictwa itp. W Statucie Związku z 5 maja 1920 r. zapisano, że jednoczy on nauczycieli polskich szkół średnich w celu: „a) osiągnięcia takich warunków bytu, które by zaspokajały niezbędne potrzeby fizyczne i duchowe, b) zapewnienia nauczycielstwu należnego stanowiska w szkole i społeczeństwie, c) pomocy wzajemnej, d) uzyskania materialnego zabezpieczenia przyszłości”⁹. Natomiast w Deklaracji z dnia 19 lutego 1922 r. rozwinięto i uszczegółowiono główne cele i zadania organizacji. Zgodnie z jej postanowieniami Związek dążył „do zdobycia dla nauczyciela takich warunków bytu, aby miał on możliwość utrzymania siebie i rodziny na poziomie kulturalnego życia oraz zabezpieczenia na starość”. Kierował się przy tym zasadą, że „najwyższą dostojnością w społeczeństwie jest praca i że nie może być ona wyzyskiwaną materialnie, ani moralnie przez żadne czynniki”¹⁰. Aby zabezpieczyć prawa obywatelskie nauczycieli, Związek dążył do przyjęcia przez władze oświatowe zasady, że „a) pragmatyka służbowa nie może w niczym krępować jego [tj. nauczyciela – B. K.-W.] praw obywatelskich, przynależnych mu na zasadzie Konstytucji, b) poza szkołą ma on pełną swobodę pracy we wszystkich kierunkach”¹¹. Wkrótce Związek zaczął też głosić hasła społeczne. Domagał się jednolitości szkolnictwa, wprowadzenia obowiązkowej 7-letniej szkoły powszechnej, oparcia na niej 5-letniej szkoły średniej. Żądał też reorganizacji administracji szkolnej, większych uprawnień dla rad pedagogicznych oraz sprzeciwiał się szkole wyznaniowej¹². W 1924 r. na łamach czasopisma związkowego „Ogniwo” deklarowano: „Jesteśmy organizacją zawodową nauczycielską. Zadaniem naszym – obrona interesów materialnych i moralnych nauczyciela, obrona jego warsztatu pracy, ale i obrona tych zadań wielkich, którym on

⁸ S. KALINOWSKI, *W sprawie zadań ZZNPSŚ*, „Ogniwo” 1927, nr 5-6, s. 10.

⁹ *Zasadnicze punkty statutu ZNPSŚ*, „Biuletyn Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich”, Warszawa 12 III 1919, s. 3; E. FORELLE, *Zarys działalności Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich*, w: *Zagadnienia szkolnictwa polskiego*, Warszawa: Nakładem ZZPSŚ 1924, s. 70-71.

¹⁰ b.r., *Deklaracja Związku*, s. 1.

¹¹ Tamże.

¹² B. ŁUCZYŃSKA, *Koło krakowskie TNSW na tle prac Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych 1884-1939*, Kraków: Wyd. UJ 1991, s. 32.

służy. Są to zagadnienia wychowania obywatela w społeczeństwie i zagadnienia kultury i oświaty narodu”¹³.

Zgodnie z zapisami w Statucie i Deklaracji Związek miał obowiązek bronić interesów zawodowych swoich członków, dbać o zabezpieczenie ich interesów materialnych i pomoc wzajemną nauczycieli szkół średnich¹⁴. W celu zwiększenia zainteresowania nauczycieli przynależnością do Związku zapowiedziano, że będzie on organizacją bezpartyjną: „stanowcza apolityczność Związku umożliwi należenie do naszej Organizacji wszystkim”¹⁵. Przekonywano czytelników „Ogniwa”, że „całe też nauczycielstwo winno, w rozumieniu swych interesów i w poczuciu swego obowiązku, należeć do Związku i pracować w jego szeregach”¹⁶.

DZIAŁANIA ZZNPSŚ NA RZECZ POPRAWY SYTUACJI MATERIALNEJ NAUCZYCIELI SZKÓŁ PAŃSTWOWYCH

Wysokość wynagrodzeń nauczycieli szkół powszechnych określały władze oświatowe, wydając w tym celu ustawy, rozporządzenia i okólniki. ZZNPSŚ, podobnie jak TNSW i inne organizacje nauczycielskie, sprzeciwiał się tym unormowaniom prawnym, które uznał za niekorzystne dla nauczycieli. Zarząd Główny Związku domagał się m.in. rewizji ustawy uposażeniowej z 13 lipca 1920 r.¹⁷, skasowania zasady mnożnika, oparcia wynagrodzenia na normie odpowiadającej rzeczywistym kosztom utrzymania, udzielenia urzędnikom państwowym jednorazowej zapomogi oraz udziału przedstawicieli związków pracowniczych w komisjach powołanych w celu poprawy bytu urzędników. ZZNPSŚ nie zgadzał się na zrównanie uposażenia nauczycieli państwowych szkół średnich z poborami urzędników VIII, VII i VI stopni służbowych, tłumacząc, że w przeciwieństwie do innych urzędników od nauczycieli szkół

¹³ *Co nas łączy*, „Ogniwo” 1924, nr 3-4, s. 1.

¹⁴ E. FORELLE, *Zarys działalności Związku*, s. 74; b.r., *Deklaracja Związku*, s. 1-2.

¹⁵ b.r., *Deklaracja Związku*, s. 2.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o uposażeniu nauczycieli i dyrektorów państwowych szkół średnich ogólnokształcących, seminariów nauczycielskich i preparand oraz wizytatorów szkół, Dz.U. z 1920 r., nr 65, poz. 433.

średnich wymaga się ukończenia studiów wyższych, należy więc wynagrodzić finansowo ich dodatkowy wysiłek¹⁸.

ZZNPSS ustosunkowywał się też do kolejnych ustaw uposażeniowych i rozporządzeń ministerialnych, dotyczących kwestii wynagrodzeń. W 1922 r., działając w Komisji Porozumiewawczej Związków Zawodowych Pracowników Państwowych, protestował przeciwko projektowi nowej ustawy uposażeniowej. Komisja opracowała własny projekt ustawy. Opierała się ona na założeniu, że wynagrodzenie powinno być dostosowane do warunków życia, więc dodatek ekonomiczny powinien zostać na stałe włączony do tabeli uposażeń¹⁹. Niestety, projekt nie został zatwierdzony przez Sejm²⁰. Wkrótce Zarząd Główny Związku zwrócił się do ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (WRiOP) z memoriałem w sprawie zrównania wynagrodzenia za godziny nadliczbowe i godziny etatu²¹. Ten memoriał również nie przyniósł oczekiwanych rezultatów, podobnie jak uchwalona przez Sejm ustawa o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska z 9 października 1923 r.²² ZZNPSS i TNSW zaproponowały poprawki do nowej ustawy. Obie organizacje domagały się zrównania wynagrodzenia za godziny kontraktowe i etatowe oraz odpowiedniego opłacania obowiązków wychowawczych. Jednocześnie Związek zaprotestował przeciwko narzucaniu nauczycielom obowiązku przyjęcia 25% godzin ponad etat²³. Na łamach „Ogniwa” przekonywano czytelników, że „branie przez nauczycieli etatowych godzin kontraktowych w szkołach państwowych jest z punktu widzenia interesu zawodowego niewskazane, odbiera bowiem podstawę do wystąpień o powiększenie liczby etatów i udostępnienie tym samym szeregowi potrzebujących tego kolegów posad w szkołach państwowych”²⁴. Domagano się też wypłaty wynagrodzeń za godziny kontraktowe według grupy i stopnia, jakie przysługiwały poszczególnym

¹⁸ T. O., *Postulaty ekonomiczne nauczycieli szkół państwowych*, „Ogniwo” 1921, nr 2, s. 2-3.

¹⁹ E. FORELLE, *Projekt ustawy o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska*, „Ogniwo” 1922, nr 12-13, s. 2-3.

²⁰ *Kronika. Nowa ustawa o uposażeniu pracowników państwowych*, „Ogniwo” 1923, nr 1, s. 6.

²¹ *W sprawie nauczycielstwa szkół państwowych*, „Ogniwo” 1922, nr 9, s. 7.

²² Ustawa z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska, Dz. Urz. Min. WRiOP z 1923 r., nr 20, poz. 181.

²³ *TNSW i Związek w sprawach nauczycieli szkół państwowych*, „Ogniwo” 1923, nr 7-8, s. 1-2.

²⁴ *Delegacje Zarządu Głównego ZZNPSS*, „Ogniwo” 1928, nr 4, s. 147.

nauczycielom z tytułu ich stanowiska etatowego. Powszechną wówczas praktyką było wynagradzanie za te godziny według stawek, przysługujących nauczycielom kontraktowym²⁵. Sytuacja finansowa nauczycieli znacząco pogorszyła się w 1926 r., gdy weszła w życie ustawa z 22 grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej (zwana potocznie ustawą sanacyjną)²⁶. Największe protesty wywołało nierównomierne obciążenie różnych grup zawodowych kosztami równoważenia budżetu. Członkowie Związku krytykowali politykę władz oświatowych za to, że „najcięższe świadczenia przynosi z warstw, mogących im poddać w tej czy innej formie, na warstwy w zupełności już wyczerpane”, czyli nauczycieli²⁷. Sprzeciwiano się redukcji płac w szkolnictwie państwowym, żądano wycofania krzywdzących nauczycieli postanowień ustawy. Przekonywano, że zapisy ustawy „nie tylko materialnie godzą w nauczyciela, ale również niszczą szkolnictwo państwowe”²⁸. Żądano od Ministerstwa WRiOP wycofania zgody na podniesienie wymiaru etatu o 3 dodatkowe godziny. Publicysta „Ogniwa” podkreślał, że jest to bezprawne zabieranie nauczycielowi czasu, który mógłby wykorzystać na wypoczynek, doksztalcanie się, pracę nad sobą²⁹. Zarzucano ministrowi Stanisławowi Grabskiemu, że nie liczy się z głosem opinii publicznej, a zwłaszcza nauczycieli, w sprawie projektowanych zmian dotyczących spraw ustrojowych szkolnictwa oraz uposażeń nauczycieli³⁰. Po raz kolejny delegacja Związku udała się do ministerstwa w czerwcu 1926 r., domagając się natychmiastowego zniesienia postanowień ustawy sanacyjnej, ale nie osiągnięto założonego celu³¹. W następnych latach na łamach „Ogniwa” niejednokrotnie podkreślano, że nauczyciel, który poświęca się żmudnej i uciążliwej pracy, powinien mieć zapewnione warunki „spokojnej i równej egzystencji”, a tymczasem musi walczyć o byt³². Ubolewano, że „Związek i nauczyciel-

²⁵ Tamże.

²⁶ Ustawa z dnia 22 grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej, Dz. U. z 1925 r., nr 129, poz. 918. Ustawa, nazywana też potocznie ustawą sanacyjną, weszła w życie z dniem 1 I 1926 r.

²⁷ *Sprawy organizacyjne. Związek wobec ogólnej sytuacji gospodarczej państwa*, „Ogniwo” 1926, nr 1-3, s. 6.

²⁸ *Związek wobec redukcji płac nauczycieli szkół państwowych*, „Ogniwo” 1926, nr 1-3, s. 7.

²⁹ W. CH., *O obniżenie etatów*, „Ogniwo” 1926, nr 1 (5), s. 8-9.

³⁰ *Na alarm... Polityka oświatowa p. Stanisława Grabskiego*, „Ogniwo” 1926, nr 4, s. 1-2.

³¹ *Sprawozdanie z działalności ZG*, „Ogniwo” 1926, nr 1 (5), s. 31.

³² *Sprawy organizacyjne. O naprawę stosunków szkolnych*, „Ogniwo” 1926, nr 4, s. 3.

stwo związkowe pozostaje obecnie w pełni odosobnione w obronie słusznych praw nauczycielskich i niezmiennych dla nas ideałów oświatowych”, ale jednocześnie obiecano, że z drogi tej nie zamierza zejść pomimo różnych przeciwności³³. W 1928 r. skierowano do Sejmu kolejny memoriał w sprawie zniesienia postanowień ustawy sanacyjnej. Przedstawiciele Związku domagali się ponadto ograniczenia przydziału godzin nadliczbowych i kontraktowych oraz zlecenia ich tylko tym nauczycielom, którzy wyrażą na to zgodę, odpowiedniego honorowania tych godzin, przywrócenia i podwyższenia opłat za opiekę i wychowawstwo klasowe, włączenia do wymiaru godzin etatu pracy wychowawczej, opieki nad biblioteką i gabinetami przedmiotowymi oraz pomocami naukowymi, a także wycieczek³⁴. Żądali też, aby do czasu reorganizacji uposażeń pracowników państwowych władze szkolne nie ograniczały prawa nauczycieli do podejmowania zajęć dodatkowych³⁵.

ZZNPSŚ występował również w obronie nauczycieli kontraktowych. Byli to pedagodzy, którzy w szkole, będącej ich podstawowym miejscem pracy, nie mieli wystarczającej liczby godzin dla uzyskania w niej pełnego etatu, zatrudniano ich więc na podstawie kontraktu rocznego. Nauczycieli kontraktowych wynagradzano za pracę znacznie gorzej niż pozostałych nauczycieli, nie mieli też prawa do pobierania jakichkolwiek dodatków. Związek domagał się zmiany sposobu obliczania wynagrodzenia w tej grupie nauczycieli oraz wypłaty wszystkich dodatków proporcjonalnie do liczby godzin pracy w placówce³⁶. Na początku 1930 r. w „Ogniwo” zamieszczono artykuł, którego autor zwracał uwagę na trudne położenie materialne nauczycieli szkół państwowych, zwłaszcza tych, którzy mieli na utrzymaniu rodzinę. Podkreślał, że zapracowani nauczyciele, podejmujący zajęcia dodatkowe lub tacy, którzy ciągle martwią się, czy zdołają zapewnić najbliższymi wystarczające środki utrzymania, nie zapewnią młodzieży w szkole odpowiednich warunków wychowania i kształcenia. Apelował więc, aby dla dobra młodzieży i całego narodu zadbać o odpowiednie wynagradzanie nauczycieli³⁷.

³³ H. R., *Bolesny okres*, „Ogniwo” 1926, nr 4, s. 3.

³⁴ *Działalność ZZNPSŚ na terenie Sejmu*, „Ogniwo” 1928, nr 5, s. 177-178.

³⁵ *Memoriał w sprawie uposażeń nauczycieli szkół państwowych*, „Ogniwo” 1928, nr 6, s. 235-236.

³⁶ *ef.*, *Skandaliczne wynagrodzenie kontraktowych nauczycieli państwowych*, „Ogniwo” 1921, nr 3, s. 1-2; *Jeszcze w sprawie nauczycieli kontraktowych*, „Ogniwo” 1922, nr 3, s. 6.

³⁷ *Z niedoli nauczycielskiej*, „Ogniwo” 1930, nr 1, s. 22-24.

DAŻENIA ZWIĄZKU DO UNORMOWANIA WYNAGRODZEŃ NAUCZYCIELI SZKÓŁ PRYWATNYCH

Jedną z najistotniejszych spraw, w którą zaangażował się Związek, była kwestia płac nauczycielskich w szkołach prywatnych. W tym celu, jak pisał Edmund Forelle, „należało wytworzyć poczucie konieczności walczenia o swoje prawa, z drugiej strony wzbudzić w społeczeństwie świadomość, że praca nauczyciela w szkole winna być odpowiednio opłacana”³⁸. Dbając o interesy nauczycieli, ZZNPSS brał aktywny udział w ustalaniu wysokości płac i wpisów. W 1919 r. członkowie Związku podjęli wspólne działania ze Stowarzyszeniem Nauczycielstwa Polskiego i Komisją Wykonawczą Delegacji Rad Pedagogicznych w obronie interesów materialnych nauczycieli, zwłaszcza podniesienia płac. W tym celu delegacje tych organizacji udały się do Ministerstwa WRiOP i przedstawiły postulaty w sprawie realizacji norm płac na rok szkolny 1919/1920³⁹. Domagano się też, aby szkoły prywatne przestano traktować jak przedsiębiorstwa handlowe, nastawione na przynoszenie zysków swym właścicielom. Podkreślano, że placówki te wyręczają państwo w obowiązku kształcenia młodzieży, powinny więc być otoczone szczególną opieką władz oświatowych⁴⁰.

Początkowo ZZNPSS miał swojego przedstawiciela w Komisji Norm i Wpisów, tzw. Komisji 6-ciu, która zajmowała się ustalaniem wysokości wpisów i płac nauczycielskich dla szkół prywatnych i społecznych. Do Komisji poza członkiem ZZNPSS weszło jeszcze pięć osób: po jednym przedstawicielu Delegacji Rad Pedagogicznych Polskich Szkół Średnich m. Warszawy, Koła Przełożonych Szkół Męskich, Koła Przełożonych Szkół Żeńskich, Okręgu Warszawskiego Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych i Wydziału Wykonawczego Związku Zrzeszeń Społecznych, utrzymujących szkoły średnie w Polsce⁴¹. We wrześniu 1920 r. przedstawiciel ZZNPSS wystąpił z Komisji Norm i odtąd funkcjonowała ona jako „Komisja 5-ciu”⁴². Bezpośrednią przyczyną rozłamu „Komisji 6-ciu” był brak zgody Związku na wypłacanie nauczycielom wrześniowej pensji *a'conto* pomimo braku norm,

³⁸ E. FORELLE, *Zarys działalności Związku*, s. 72.

³⁹ *Delegacja Rad Pedagogicznych* „Drugi Biuletyn ZZNPSS”, 12 IV 1919, s. 5-6.

⁴⁰ *W sprawie zadań Związku*, „Drugi Biuletyn ZZNPSS”, 12 IV 1919, s. 1-2.

⁴¹ *Normy płacy w szkołach prywatnych b. Kongresówki w r. szk. 1920/21*, „Sprawy TNSW” 1920, nr 5, s. 65.

⁴² *Rozłam w „Komisji 6-ciu”*, „Ogniwo” 1921, nr 2, s. 5; *Figle* tzw. „Komisji 5-ciu”, „Ogniwo” 1921, nr 2, s. 3.

z których ustaleniem czekano do chwili określenia wysokości obowiązującego mnożnika. Przede wszystkim chodziło jednak o to, że ZZNPSŚ dążył do podnoszenia płac równoległe do wzrostu kosztów utrzymania, a nie według mnożnika, ustalanego odgórnie dla wszystkich kategorii pracowników⁴³. Nie zgadzał się też na uzależnianie obowiązkowej liczby godzin etatu i wysokości płacy nauczycieli od wykładanego przedmiotu. Uważał, że nie ma przedmiotów ważniejszych i mniej ważnych, do każdego odpowiedzialny nauczyciel musi się przygotować. Dlatego etat każdego z nauczycieli powinien być jednakowy i wynosić 20 godzin tygodniowo⁴⁴.

Po wystąpieniu z „Komisji 6-ciu” Związek ustalał własne „normy związkowe”. Wprowadzono je w gimnazjach związkowych, ale uznała je też część szkół prywatnych⁴⁵. Na łamach „Ogniwa” informowano nauczycieli o wysokości ustalonych przez Związek norm i wszelkich zmianach w tym zakresie⁴⁶. Zrzeszonych nauczycieli zobowiązywano do tego, aby nie podpisywali umów na niższe wynagrodzenie niż ustalone normy związkowe. Zwracano się z prośbą o informowanie Zarządu lub członków Związku o wszelkich odstępstwach od przyjętych przez szkoły norm⁴⁷. Zarzucano też Komisji Norm, że jej członkami stanowią głównie TNSW oraz Koła Pań i Panów Przełożonych. Do TNSW należało wielu przełożonych szkół, więc chociaż Komisja Norm powinna być złożona w połowie z przedstawicieli organizacji nauczycielskich i w połowie z przedstawicieli właścicieli szkół, w rzeczywistości przeważali w niej przedstawiciele właścicieli placówek⁴⁸. W „Ogniwie” zamieszczano również informacje na temat szkół, które nie stosowały się do przyjętych norm i ogłaszano ich bojkot. Od takich szkół nie przyjmowano zgłoszeń o istniejących w nich wakatach, nie kierowano też do nich nauczycieli szukających pracy⁴⁹.

Przedstawiciele Związku podkreślali konieczność prawnego unormowania zatrudnienia w szkolnictwie prywatnym. Dzięki staraniom ZZNPSŚ i TNSW

⁴³ Rozłam w „Komisji 6-ciu”, s. 5.

⁴⁴ T. O., *Postulaty ekonomiczne*, s. 2-3.

⁴⁵ *Uchwała Zjazdu Delegatów w sprawie „Norm Związkowych” dla szkół prywatnych*, „Ogniwo” 1921, nr 3, s. 3-4; *Gimnazja Związkowe*, „Ogniwo” 1922, nr 12-13, s. 5.

⁴⁶ S. KALINOWSKI, *Normy płac dla szkół prywatnych na miesiąc listopad*, „Ogniwo” 1921, nr 1, s. 2-3; *Normy płac dla szkół prywatnych i społecznych na rok szkolny 1927/28*, „Ogniwo” 1927, nr 4, s. 9-10.

⁴⁷ *Figle tzw. „Komisji 5-ciu”*, s. 3.

⁴⁸ *Komisja Norm*, „Ogniwo” 1924, nr 5-7, s. 11-12.

⁴⁹ *Bojkot*, „Ogniwo” 1922, nr 8, s. 4.

od roku szkolnego 1925/1926 nauczyciele szkół prywatnych we Lwowie podpisali zbiorową umowę służbową⁵⁰. W 1928 r. ZG ZZNPSS przedstawił w ministerstwie projekt rozporządzenia w sprawie umowy o pracę nauczycieli szkół prywatnych. Zwrócono przy tym uwagę, że szkoły prywatne stanowią 50% wszystkich szkół średnich w Polsce, zaś w b. Kongresówce aż 75%⁵¹. Podkreślano, że uczniowie szkół prywatnych z prawami korzystają z tych samych przywilejów co uczniowie szkół państwowych. Dlatego nauczyciele szkół prywatnych, którzy „spełniają wszelkie funkcje pracowników państwowych”, powinni mieć prawo do opieki ze strony władz oświatowych, „jeżeli szkoły prywatne mają spełniać swe zadania z pożytkiem dla kraju”⁵². W następnych latach funkcję umowy zbiorowej pełniła Komisja Norm i Wpisów, dawna „Komisja 5-ciu”⁵³.

W 1927 r. złożono też memoriał w sprawie nauczycieli szkół prywatnych. Domagano się w nim m.in. rozbudowy szkolnictwa państwowego na terenie byłego zaboru rosyjskiego oraz „subwencjonowania wzorowych szkół prywatnych i szkół eksperymentalnych w celu zapewnienia im należytego rozwoju pedagogicznego i opłacania odpowiedniego personelu nauczycielskiego”, zniesienia skutków ustawy sanacyjnej, „gruntownej rewizji ustawy uposażeniowej 1923 r., a zwłaszcza właściwego honorowania pracy wychowawczej, lekarskiej i dentystrycznej, prowadzenia gabinetów i bibliotek szkolnych oraz wszelkich zajęć nadetatowych i lekcji kontraktowych”, odpowiedniego zaopatrzenia emerytalnego dla nauczycieli-weteranów polskiego szkolnictwa oraz powiększenia funduszu przeznaczonego na budownictwo szkolne⁵⁴.

ZAKOŃCZENIE

ZZNPSS w realizacji przyjętych zadań podejmował współpracę z innymi organizacjami zawodowymi zarówno inteligencji pracującej, jak i robotników. Działał m.in. w Komisji Porozumiewawczej Związków Zawodowych Pracow-

⁵⁰ *Zbiorowa umowa służbowa na rok 1925/26*, „Sprawy TNSW” 1925, nr 34, s. 527.

⁵¹ *Działalność ZZNPSS*, s. 181-182.

⁵² *Memoriał ZG ZZNPSS w sprawie bytu nauczycielstwa prywatnych szkół średnich*, „Ogniwo” 1927, nr 3, s. 26.

⁵³ *Sprawozdanie roczne ZG TNSW za rok 1929/30*, „Przegląd Pedagogiczny” 1930, nr 14, s. 43.

⁵⁴ *Obrona nauczycieli szkół prywatnych*, „Ogniwo” 1928, nr 4, s. 145-146.

ników Państwowych⁵⁵, Komisji Porozumiewawczej Związków Zawodowych Pracowników Prywatnych⁵⁶, Związku Zawodowych Organizacji Pracowniczych⁵⁷. W okresie dwudziestolecia międzywojennego sytuacja materialna nauczycieli stopniowo pogarszała się. W szczególnie trudnym położeniu znajdowali się pracownicy szkół prywatnych, uzależnieni od właścicieli placówek, gdyż nie zawsze otrzymywali pobory w umówionej wysokości, często wynagrodzenie wypłacano nieregularnie, nie korzystali też z wielu przywilejów przysługujących pracownikom szkół państwowych. Dlatego Związek Zawodowy Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich za swój główny cel uznał poprawę warunków życia i pracy nie tylko swych członków, ale też innych nauczycieli szkół średnich. Jednocześnie na łamach „Ogniwo” wzywano wszystkich nauczycieli do zrzeszania się, gdyż „jedynie organizacja potrafi zapewnić masie nauczycielskiej ludzkie warunki egzystencji”, niezbędne do podejmowania efektywnej pracy dla dobra młodzieży i całego społeczeństwa⁵⁸.

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum Akt Nowych (AAN), TNSW 1919-1939, nr zesp. 73, Inwentarz TNSW z lat 1919-1939, s. 1.
- Archiwum Zarządu Głównego ZNP, sygn. 27, druk ulotny.
- b.r., Deklaracja Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich, „Ogniwo” 1922, nr 4, s. 1-2.
- Bojkot, „Ogniwo” 1922, nr 8, s. 4.
- CIEŚLA A., Związek Nauczycielstwa Polskiego w województwie warszawskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej, Toruń: „Adam Marszałek” 2000.
- Co nas łączy, „Ogniwo” 1924, nr 3-4, s. 1.
- Delegacja Rad Pedagogicznych, „Drugi Biuletyn ZZNPSS”, 12 IV 1919, s. 5-6.
- Delegacje Zarządu Głównego ZZNPSS, „Ogniwo” 1928, nr 4, s. 142-147.
- Działalność ZZNPSS na terenie Sejmu, „Ogniwo” 1928, nr 5, s. 173-188.
- ef., Skandaliczne wynagrodzenie kontraktowych nauczycieli państwowych, „Ogniwo” 1921, nr 3, s. 1-2.

⁵⁵ *Komisja Porozumiewawcza Związków Zawodowych Pracowników Państwowych*, „Ogniwo” 1924, nr 5-7, s. 13-14.

⁵⁶ Tamże, s. 14.

⁵⁷ *Sprawozdanie Sekretariatu Zarządu Głównego złożone przez Sekretarza Generalnego kol. E. Forellego na VI Zjeździe Dorocznym Związku*, „Ogniwo” 1925, nr 1, s. 6.

⁵⁸ *ZG ZZNPSS, Przed Zjazdem*, „Ogniwo” 1927, nr 10, s. 4.

- Figle tzw. Komisji 5-ciu, „Ogniwo” 1921, nr 2, s. 3.
- FORELLE E., Projekt ustawy o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska, „Ogniwo” 1922, nr 12-13, s. 2-3.
- FORELLE E., Zarys działalności Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich, w: Zagadnienia szkolnictwa polskiego, Warszawa: Nakładem ZZPSS 1924.
- Gimnazja Związkowe, „Ogniwo” 1922, nr 12-13, s. 5.
- GRZEŚ B., Związek Nauczycielstwa Polskiego. Od korzeni po współczesność, Warszawa: Wyd. ZG ZNP 2000.
- GUMUŁA T., MAJEWSKI S.: Prywatne szkolnictwo średnie ogólnokształcące w Drugiej Rzeczypospolitej – organizacja i zasięg społecznego oddziaływania, „Rozprawy w Dziejów Oświaty” 36(1994), s. 111-150.
- H. R., Bolesny okres, „Ogniwo” 1926, nr 4, s. 3.
- Jeszcze w sprawie nauczycieli kontraktowych, „Ogniwo” 1922, nr 3, s. 6.
- KALINOWSKA-WITEK B., Dla dobra szkoły i „dla dobra służby”... Kwestie ustrojowe szkolnictwa i sprawy zawodowe nauczycieli w czasopiśmie Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych oraz Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich (1918-1939), Lublin: Wyd. UMCS 2016.
- KALINOWSKI S., Normy płac dla szkół prywatnych na miesiąc listopad, „Ogniwo” 1921, nr 1, s. 2-3.
- KALINOWSKI S., W sprawie zadań ZZNPPS, „Ogniwo” 1927, nr 5-6, s. 10.
- Komisja Norm, „Ogniwo” 1924, nr 5-7, s. 11-12.
- Komisja Porozumiewawcza Związków Zawodowych Pracowników Państwowych, „Ogniwo” 1924, nr 5-7, s. 13-14.
- Kronika. Nowa ustawa o uposażeniu pracowników państwowych, „Ogniwo” 1923, nr 1, s. 6.
- ŁUCZYŃSKA B., Koło Krakowskie TNSW na tle prac Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych 1884-1939, Kraków: Wyd. UJ 1991.
- Memoriał w sprawie uposażeń nauczycieli szkół państwowych, „Ogniwo” 1928, nr 6, s. 235-236.
- Memoriał ZG ZZNPSS w sprawie bytu nauczycielstwa prywatnych szkół średnich, „Ogniwo” 1927, nr 3, s. 24-26.
- Na alarm... Polityka oświatowa p. Stanisława Grabskiego, „Ogniwo” 1926, nr 4, s. 1-2.
- Normy płac dla szkół prywatnych i społecznych na rok szkolny 1927/1928, „Ogniwo” 1927, nr 4, s. 9-10.
- Normy płacy w szkołach prywatnych b. Kongresówki w r. szk. 1920/1921, „Sprawy TNSW” 1920, nr 5, s. 65.
- Obrona nauczycieli szkół prywatnych, „Ogniwo” 1928, nr 4, s. 145-146.
- ROSZKOWSKI W., Historia Polski 1914-2001, Warszawa: PWN 2001.
- Rozłam w „Komisji 6-ciu”, „Ogniwo” 1921, nr 2, s. 5.
- SADOWSKA J., Ku szkole na miarę Drugiej Rzeczypospolitej, Białystok: Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku 2001.
- Sprawozdanie roczne ZG TNSW za rok 1929/30, „Przegląd Pedagogiczny” 1930, nr 14, s. 1-114.

- Sprawozdanie Sekretariatu Zarządu Głównego złożone przez Sekretarza Generalnego kol. E. Forellego na VI Zjeździe Dorocznym Związku, „Ogniwo” 1925, nr 1, s. 6.
- Sprawozdanie z działalności ZG, „Ogniwo” 1926, nr 1 (5), s. 31.
- Sprawy organizacyjne. O naprawę stosunków szkolnych, „Ogniwo” 1926, nr 4, s. 3.
- Sprawy organizacyjne. Związek wobec ogólnej sytuacji gospodarczej państwa, „Ogniwo” 1926, nr 1-3, s. 6.
- SZAFRAN J., Dla dobra polskiej szkoły. Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych i jego funkcje społeczno-oświatowe w Drugiej Rzeczypospolitej, Poznań: Wyd. Poznańskie 2010.
- ŚLIWIŃSKI F., Organizacja władz szkolnych i szkolnictwa wszystkich stopni w Polsce odrodzonej, Lwów-Warszawa: Książnica Atlas, 1929.
- TNSW i Związek w sprawach nauczycieli szkół państwowych, „Ogniwo” 1923, nr 7-8, s. 1-2.
- T. O., Postulaty ekonomiczne nauczycieli szkół państwowych, „Ogniwo” 1921, nr 2, s. 2-3.
- Uchwała Zjazdu Delegatów w sprawie „Norm Związkowych” dla szkół prywatnych, „Ogniwo” 1921, nr 3, s. 3-4.
- Ustawa z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska, Dz. Urz. Min. WRiOP z 1923 r., nr 20, poz. 181.
- Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o uposażeniu nauczycieli i dyrektorów państwowych szkół średnich ogólnokształcących, seminariów nauczycielskich i preparand oraz wizytatorów szkół, Dz.U. z 1920 r., nr 65, poz. 433.
- Ustawa z dnia 22 grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej, Dz.U. z 1925 r., nr 129, poz. 918.
- W. Ch., O obniżenie etatów, „Ogniwo” 1926, nr 1 (5), s. 8-9.
- W sprawie nauczycielstwa szkół państwowych, „Ogniwo” 1922, nr 9, s. 7.
- W sprawie zadań Związku, „Drugi Biuletyn ZZNPSŚ”, 12 IV 1919, s. 1-2.
- Z niedoli nauczycielskiej, „Ogniwo” 1930, nr 1, s. 22-24.
- ZG ZZNPSŚ, Przed Zjazdem, „Ogniwo” 1927, nr 10, s. 4.
- Zasadnicze punkty statutu ZNPSŚ, „Biuletyn Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich”, 12 III 1919.
- Zbiorowa umowa służbowa na rok 1925/26, „Sprawy TNSW” 1925, nr 34, s. 527.
- Związek wobec redukcji płac nauczycieli szkół państwowych, „Ogniwo” 1926, nr 1-3, s. 7.

ZWIĄZEK ZAWODOWY NAUCZYCIELSTWA
POLSKICH SZKÓŁ ŚREDNICH (1921-1930)
WOBEC PROBLEMÓW MATERIALNYCH NAUCZYCIELI
W II RZECZYPOSPOLITEJ

S t r e s z c z e n i e

Sytuacja materialna nauczycieli w dwudziestoleciu międzywojennym była dość trudna. Odradzające się państwo nie mogło sprostać wszystkim potrzebom obywateli. Do najważniejszych należała odbudowa szkolnictwa i stworzenie jednolitego ustroju szkolnego. Realizatorami polityki oświatowej państwa byli nauczyciele, nie zawsze odpowiednio za swoją pracę wynagradzani. W obronie ich interesów występowały organizacje nauczycielskie. Jedną z nich był Związek Zawodowy Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich (ZZNPSŚ), który niejednokrotnie domagał się poprawy warunków życia i pracy nauczycieli zatrudnionych zarówno w szkołach państwowych, jak i prywatnych. W redagowanym przez Związek czasopiśmie „Ogniwo” publicyści uświadamiali nauczycielom ich prawa, informowali o wydawanych przez władze oświatowe ustawach i rozporządzeniach oraz o akcjach podejmowanych przez Związek w celu poprawy sytuacji finansowej pracowników oświaty. Przedmiotem niniejszej publikacji jest analiza tych działań Związku, o których pisano na łamach „Ogniwa”, organu prasowego ZZNPSŚ.

Słowa kluczowe: nauczyciele szkół średnich w II Rzeczypospolitej; organizacje nauczycielskie w latach 1918-1939; sytuacja materialna nauczycieli.

POLISH SECONDARY SCHOOL TEACHERS'
TRADE UNION AGAINST MATERIAL PROBLEMS
OF TEACHERS IN THE 2ND REPUBLIC
OF POLAND (1918-1939)

S u m m a r y

Economic circumstance of teachers in the interwar period was quite difficult. The regenerative state couldn't meet all needs of its citizens. One of the most important issues was to restore education and to create unified education system. Education Policy was realised by teachers, but their work was not always compensated properly. Teachers organisations came out in defence of their interest. One of them was the Polish Secondary School Teachers' Trade Union (ZZNPSŚ), which many times demanded improvement in life and work conditions of teachers employed both in state and private schools. In the magazine "Ogniwo" ("Link") publicists made teachers aware their rights, informed about laws and writs issued by educational administrations and informed about the actions performed by the Trade Union to improve financial condition of the education's employees. The subject matter of the present paper is to analyse all these activities of the Trade Union, that were described in the magazine "Ogniwo", the press organ of the Polish Secondary School Teachers' Trade Union (ZZNPSŚ).

Key words: secondary school teachers in the 2nd Republic of Poland; teachers' organisations in the period 1918-1939; economic circumstance of teachers.